

بررسی نقوش و رنگهای پرچم ایران در قبل و بعد از اسلام

فاطمه جاهد

دانشگاه نبی اکرم، تبریز

چکیده

پرچم از نمادهای اصلی اقوام و ملت‌ها و دولتها است، پیدایش پرچم‌های ملی به معنای متعارف امروزی آن با ظهور و رشد تاسیسات سیاسی کشوری همراه بوده است. این مقاله با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با نگاهی به تاریخ قبل و بعد از اسلام به بررسی نقوش و رنگهای به کار رفته در پرچم ایران در دوره‌های مختلف تاریخ پرداخته است. یافته‌های این مقاله، گویای این مطلب است که نقوشی همچون الله اکبر، تیرو کمان، تاج، دایره، عقاب، خورشید، شیر، شمشیر و... و همچنین رنگهایی همچون زرد، بنفش، فیروزه‌ای، قرمز، سبز، سیاه و سفید بکار رفته است. هدف این مقاله بررسی نقوش و رنگهای بکار رفته در پرچم ایران در طول تاریخ می باشد.

واژگان کلیدی: پرچم ایران، نقوش، رنگ، قبل از اسلام، بعد از اسلام

مقدمه

پرچم و نشان هر کشور در شناخت آن کشور موثر بوده و خلاصه ای از طرز تفکر و تلقی یک ملت درباره خود است. پرچم هر کشور نشان دهنده انگیزه ها و آرمان های یک ملت می باشد و بیانگر نحوه تفکر سیاسی، مذهبی و فلسفی یک ملت به شمار می آید. همچنین مبین شرایط جغرافیایی، ماهیت فرهنگی و وقایع سرنوشت ساز در تاریخ یک ملت است.

نظر به اهمیت خاص پرچم، همگان آن را عزیز و محترم می شمارند، هر ملتی در پرچم به اهتزاز در آمده خویش استقلال آزادی، عزت، سربلندی، افتخار و اقتدار خود را می بیند، به همین دلیل پرچم مظهر حاکمیت و تلاش در برافراشته ماندن آن به منزله کوشش برای حفظ آزادی و عزت و سربلندی و سرافرازی به شمار می آید. چیزی که ما آن را به عنوان پرچم می شناسیم، تصاویری هستند از نشانه ها و نمادهای مختلف و با رنگهای مختلف و با نکات ریز روانشناسی تشکیل شده اند و چنان کدهایی را در ذهن بیننده گان خود به وجود می آورند که ذهنیت بینندگان را مستقیماً به سمت کشور و سرزمینی خاص هدایت می کنند و هر کدام از این پرچم ها معنای متفاوتی نسبت به دیگری دارند.

محقق با نام خانم (صلواتی، ۱۳۸۷) در مقاله ای با عنوان نمادشناسی بیرق ایران باستان تا آغاز دوران صفویه در ابتدا مفهوم نماد و پرچم را بررسی کرده و در ادامه به بررسی نقوش به کار رفته در بیرق های دوره های قبل از دوران صفویه پرداخته است. اما (کرمی و اسفندیاری، ۱۳۹۳) در مقاله دیگری با عنوان بررسی نقشمایه عقاب بر روی پرچم ایران ابتدا با تعریف پرچم به بررسی نقشمایه عقاب بر روی پرچم ایران در دوره هخامنشی پرداخته است. در مقاله دیگری با عنوان شیر و خورشید در پرچم ایران و سکه های قدیمی نوشته (جمال زاده، ۱۳۴۴) با معرفی انواع پرچم های ایران نمادهای شیر و خورشید مورد بررسی قرار گرفته اند.

روش تحقیق

این مقاله به بررسی نقوش و رنگهای به کار رفته در پرچم ایران در قبل و بعد از اسلام پرداخته است. از جمله مواردی که در این تحقیق پرداخته می شود عبارتند از: تعریف پرچم، نقوش و تزئینات، تاریخچه پرچم ایران و نقوش و رنگهای پرچم ایران در دوره های قبل و بعد از اسلام. این پژوهش از روش توصیفی بهره برده و کلیه منابع اطلاعاتی به شیوه کتابخانه ای گردآوری شده است.

یافته ها

پرچم چیست؟

پرچم، درفش یا بیرق در لغت به تکه ای پارچه اطلاق می شود که دارای نمادها، نقوش و رنگهایی است و برای ارائه هویت یک ملت یا یک کشور و یا برای تبلیغ، اعلان، اطلاع رسانی ویا تزئین به کار می رود. استعمال پرچم در میان ملل ریشه ای طولانی دارد و تاریخ ابداع آن به حدود ۵ هزار سال پیش باز می گردد (شایان، ۱۳۷۰).

جالب توجه است که در هر دوره ای از تاریخ ایران، برای بیرق لغتی خاص مرسوم بوده است، در دوره قبل از اسلام درفش مصطلح بوده و این لغت حتی در اوستا نیز بارها آمده است. بعد از اسلام الفاظ عربی رایج، علم و اوا معمول شد و سپس در دوره مغول منجوق به کار رفت و از دوره قاجار به لفظ بیرق معمول گردید و سپس به موجب تصویب فرهنگستان زبان فارسی لفظ پرچم جانشین همه اینها گردید (صلواتی، ۱۳۸۷).

نقش چیست؟

نقش به عنوان موضوع اصلی و فرعی برای تصویر و پیام دیدنی عاملی تعیین کننده و بنیادی به شمار می رود. نقش با شکل فرم و تصویر متفاوت است. در یک تعریف کلی نقوش عموماً شامل عناصر و ابزارهایی می شوند که بیشتر جنبه تزئینی داشته و می توانند به عنوان فاکتور مثبت یا سوژه اصلی بکار روند و یا اینکه در شمایل کاربرد داخلی خود یعنی نقوش کمکی و زینت دهنده ظاهر گردند. نقش به دلیل ماهیت عمدتاً تجربی و استیلیزه شده خود حقیقت انتزاعی عناصر و پدیده ها را نمایان می سازد به تعبیر دیگر شکل، واقعیت است و نقش، حقیقت (کروچه، ۱۳۶۷).

تاریخچه پرچم ایران

درفشها، نمادهایی هستند از عقیده و تفکر یک گروه، قوم و یا یک ملت، عده ای از افراد بشری با اعتقادات خاص نظامی، مذهبی، نژادی، قومی یا ملی و بر همین اساس درفشها کاربردهای متنوع و گسترده ای می یابند.

آنان و رای خصوصیات ظاهری خود حامل رسالت پیام رسانی برای جامعه و یا گروهی معین با ایدئولوژی خاص خود می باشند. ایران دارای دو برهه زمانی پیش از اسلام و بعد از اسلام است که در هر دوره ای از پرچم های خاص ویا رنگها و نقشهای متفاوت استفاده می کرده اند که در این میان بیرق یا پرچم مخصوص فرمانروا امتیازی ویژه داشته است. از جمله این پرچمها درفش کاویانی است که اولین درفش ایرانی نیز شناخته شده است (کوپریلی، ۱۳۶۸).

درفش کاویانی

نخستین اشاره در تاریخ اساطیر ایران به وجود پرچم، به قیام کاوه آهنگر علیه ظلم و ستم آژی دهاک (ضحاک) بر می گردد. در آن هنگام کاوه برای آن مردم را علیه ضحاک بشوراند، پیش بند چرمی خود را بر سر چوبی کرد و آن را بالا گرفت تا مردم گرد او جمع شوند، سپس کاخ فرمانروایی خونخوار را در هم کوبید و فریدون را بر تخت شاهی نشاند (کریستن سن، ۱۳۴۲). فریدون نیز فرمان داد تا پاره چرم پیش بند کاوه را با دیباهای زرد و سرخ و بنفش آراستند و در و گوهر به آن افزودند و آن را درفش شاهی خواند و بدین ترتیب «درفش کاویانی» پدید آمد (همان، ۵۲۶). نخستین رنگهای پرچم ایران زرد و سرخ و بنفش بود، بدون آنکه نشانه ای ویژه روی آن وجود داشته باشد (فردوسی، ۱۳۷۴).

به روایت تاریخ، درفش کاویانی زمان ساسانیان از پوست شیر یا پلنگ ساخته شده بود، بدون آنکه نقش جانوری بر روی آن باشد. هر پادشاهی که به قدرت می رسید، تعدادی جواهر به آن می افزود. به هنگام حمله اعراب به ایران درفش کاویان به دست آنان افتاد و چون آن را همراه با فرش مشهور بهارستان به نزد عمر بن خطاب، خلیفه مسلمانان بردند، وی از بسیاری گوهرها، درها و جواهراتی که به درفش آویخته شده بود دچار شگفتی شد و به نوشته فضل الله حسینی قزوینی در کتاب المعجم: «...سپس بفرمود تا آن گوهرها را برداشتند و آن پوست را سوزانیدند».

در مورد خصوصیات ظاهری درفش کاویانی روایات متعدد و گاه با اختلاف ذکر گردیده است. به منظور آشنایی با این روایات نمونه هایی از این متون آورده می شود.

طبری می نویسد: «پرچم، همچنان به نزد پادشاهان ایران در خزانه به جاست و چنان که شنیده ام از پوست شیر بود و شاهان ایران، طلا و دیبا بر آن پوشیدند که آن را مبارک دانستند...» (طبری، ۱۳۵۲).

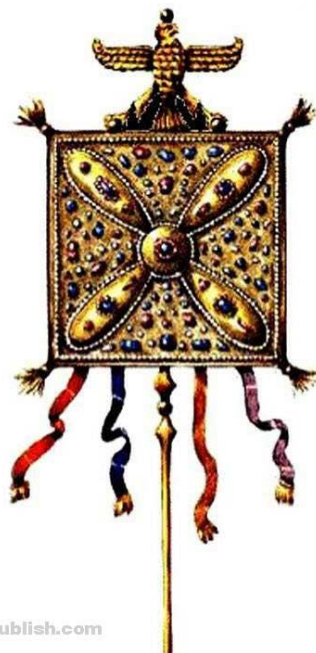
در بهمن نامه ابی الخیر نیز ابیاتی چند در توصیف درفش کاویانی آمده است، به طور مثال:

«همان کاویانی درفش از برش که گوهر بدی سر به سر پیکرش»

فردوسی نیز در شاهنامه و در بخشهای متعدد، توصیفی نسبتاً دقیق از خصوصیات ظاهری درفش کاویانی به دست می دهد.

«چون آن پوست برنیزه بردید کی
بیاراست آن را به دیبای روم
ز گوهر بر او پیکر از زرش بوم
همی خواندش کاویانی درفش»

iranianpublish.com

شکل (۱) - درفش کاویانی

یکی دیگر از قدیمیترین پرچمهای ایران درفش شهداد کرمان می باشد که در زیر به خصوصیات این درفش نیز اشاره می شود.

درفش شهداد کرمان

قدیمیترین درفش فلزی جهان از شهر باستانی شهداد با دیرینگی ۶۰۰۰ ساله به دست آمده است. شهداد شهری در استان کرمان است و در حدود ۱۰۰ کیلومتری کرمان، مرکز استان و در کناره باختری دشت لوت قرار دارد. نام شهداد در گذشته خبیص بوده است (بختیاری، ۱۳۸۸).

درفش شهداد قدیمیترین پرچم جهان است که با میله و لولا و دسته برنزی ساخته شده و در شهداد کرمان پیدا شده و البته چون در این چند هزار سال زنگ زده (زنگ مس، سبز رنگ است) سبز شده ولی در اصل نوعی درخشش فلزی داشته که آفتاب را باز می تاباند و اصلاً واژه درفش به معنی درخشان است.

روی آن نقشی از یک نخل که هنوز هم در آنجا زیاد است دیده می شود و ۲ درخت دیگر و ۵ آدم کوچک و بزرگ که همه از بزرگان هستند و ۲ شیر و یک گاو کوهان دار و چند مار شبیه مارهای جیرفت هم به چشم می خورند (بختیاری، ۱۳۸۳).

شکل (۲) - درفش شهیداد کرمان

در ادامه طرح و رنگ پرچم ایران در دوره قبل و بعد از اسلام مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

طرح و رنگ پرچم ایران در قبل از اسلام

پرچم ایران در دوره هخامنشی

اولین حکومت در دوران قبل از اسلام حکومت هخامنشیان است. در باب هخامنشی، بنیانگذار این خاندان و پرورده شدنش به وسیله عقاب نقل کرده اند، افسانه آمیز می نماید، تصور آنکه وی نیز وجودی اساطیری داشته باشد معقول نیست، چرا که در کتیبه ها و اسناد نام وی با چنان صراحتی در سلسله شاهان پارس می آید که در تاریخی بودنش جای تامل نمی گذارد، به نظرمی آید این داستان بعدها به عمد جعل شده تا تصور نوعی برتری نژادی، برای هخامنشی در بین سایر طوایف پارس، در اذهان راسخ شود (زرین کوب، ۱۳۷۸).

شکل (۳) - درفش هخامنشیان با نقش عقاب با بال گشوده

شکل (۴) - درفش هخامنشیان با نقش خطی عقاب با بال گشوده

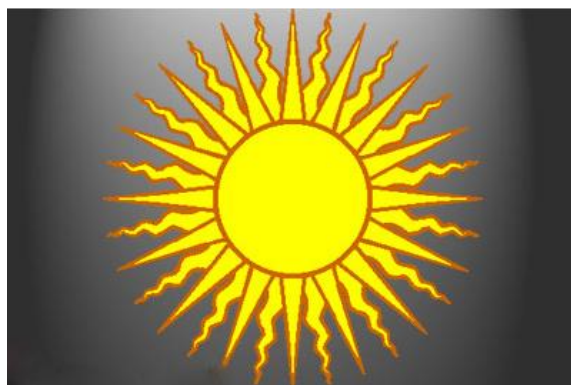
در دوران هخامنشی ایران دارای چندین درفش که البته دارای چهره ای نزدیک به هم می باشند بوده است، طرح این پرچمها عقابی با بال گشوده با قرص خورشیدی در پشت سر عقاب بوده است، در یکی از آنها از تصویر فروهر نیز استفاده شده که به دلیل آیین زرتشت بوده است (شکیباپور، ۱۳۷۸).

رنگهای بکار رفته در این پرچم ها فیروزه ای، سفید، قرمز و سبز بوده است (کوپرلی، ۱۳۶۸).

پرچم ایران در دوره اشکانی

در این دوره بیشتر نقوش بیگانه رواج یافت و انواع فلزات و جواهرات و زیورآلات و آثار سیمین وزرین با نقوش و طرحهای بیگانه رونق یافت، بهترین و زیباترین هنر این دوره ضرب سکه های جذاب فلزی منقوش به تصاویر سلاطین و فرمانروایان است (محسنی، ۱۳۷۹). اما کم کم هنر هخامنشی را احیا کردند (مرزبان، ۱۳۷۹).

در زمان اشکانیان پرچمی استفاده می شد که به خورشید مزین بوده ست (کوپرلی، ۱۳۶۸).

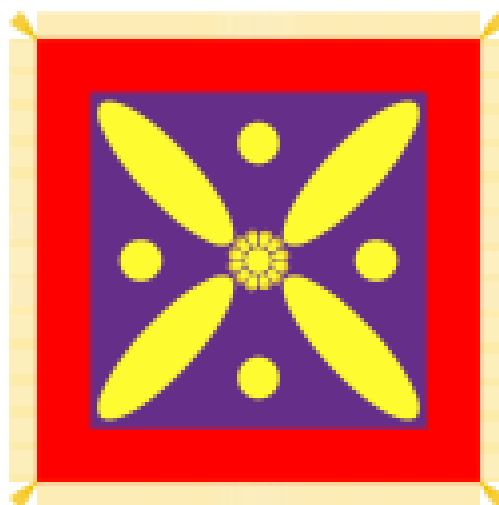
شکل (۵) - درفش اشکانیان با نقش خورشید

پرچم ایران در دوره ساسانی

در این دوران مانی نقاش ایرانی ظهور کرد، به دلیل وجود راههای ارتباطی بین ایران و بیزانس و روم قدیم و وجود جاده ابریشم صنعت نساجی و بافندگی در این عهد به نهایت کمال و زیبایی رسیده است (محسنی، ۱۳۷۹).

هنر ساسانی قالبها و سنتهای بومی ایران را احیا کرد، که بعدها با ظهور اسلام و نیروی گسترش یابش تا سواحل مدیترانه و جنوب فرانسه اشاعه یافتند. مضامین تصویری عبارت بود از: تمثال اهورا مزدا و فرشتگان کیش زرتشت صحنه های شکار با هیکل چیره و چشمگیر پادشاه در مرکوز جانوران و موجودات افسانه ای چون شیر دال و عنقا (مرزبان، ۱۳۷۹).

درفش رسمی ایران در زمان ساسانیان همان درفش کاویانی، نخستین درفش ایران بود که با توجه به مهر ساسانیان به ایران کهن، آن را برگزیدند (کریستین سن، ۱۳۴۳).

شکل (۶) - پرچم ساسانیان که همان درفش کاویانی بود

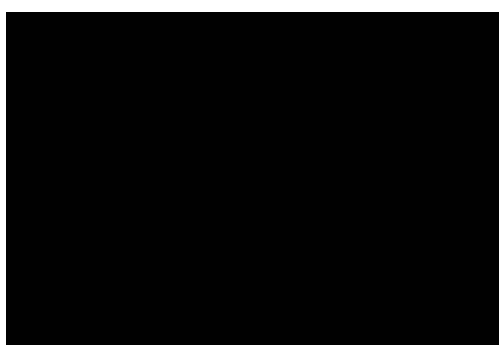
دوران قبل از اسلام در این دوره با حمله اعراب به پایان می رسد و فصل جدیدی در ایران با حکومت مسلمانان آغاز می شود.

طرح و رنگ پرچم ایران در بعد از اسلام

با فتح ایران به دست اعراب، ایرانیان تا ۲۰۰ سال هیچ درفش یا پرچمی نداشتند، از آنجایی که علمای اسلام تصویرپردازی و نگارگری را حرام می دانستند تا سال های مدید هیچ نقش و نگاری از جانداران بر روی درفش ها تصویر نمی شد. به نوشته عبدالجلیل قزوینی، پادشاهان شیعی مذهب پرچمی به رنگ سفید، سبز و رنگهای دیگر به غیر سیاه داشتند (کسروی، ۱۳۵۶). پرچم امویان برطبق گفته طبری سفید بوده است هر چند تاریخ بلعمی این پرچم را سبز رنگ توصیف کرده است (کسروی، ۱۳۲۳).

پرچم سیاه جامگان در ایران بعد از اسلام

سیاه جامگان، پیروان ابومسلم خراسانی بودند که علیه خلفای اموی قیام کرد، بدین دلیل آنان را سیاه جامگان نامیدند که پرچم آنان یک سره سیاه رنگ بود و هیچ نقشی نداشت (کسروی، ۱۳۲۳).

شکل (۷) - پرچم سیاه جامگان که یکرنگ سیاه بود

پرچم سرخ جامگان در ایران بعد از اسلام

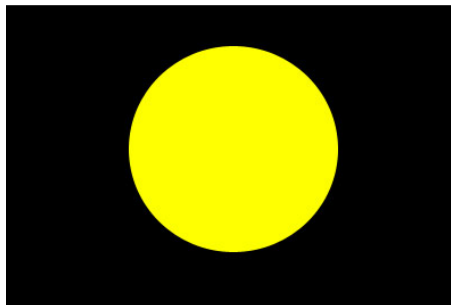
پیروان بابک خرم‌دین را سرخ جامگان می نامند زیرا پرچم آنان نیز همانند سیاه جامگان یکرنگ بود و هیچ طرح نداشت.

شکل (۸) - پرچم سرخ جامگان که سراسر قرمز بود

پرچم غزنویان در ایران بعد از اسلام

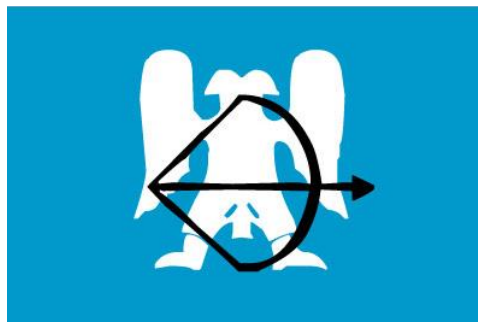
در سال ۳۵۵ شمسی که غزنویان زمام امور را در دست گرفتند، سلطان محمود غزنوی برای نخستین بار دستور داد نقش یک ماه را بر روی پرچم خود که رنگ زمینه آن یک سر سیاه بود، زر دوزی کنند. سپس در سال ۴۱۰ خورشیدی سلطان مسعود غزنوی به انگیزه دلبستگی به شکار شیر دستور داد نقش و نگار یک شیر جایگزین ماه شود و از آن پس هیچگاه تصویر شیر از روی پرچم ملی ایران برداشته نشد تا انقلاب اسلامی در سال ۱۹۷۹ میلادی.

شکل (۹) - پرچم غزنویان که برای اولین بار بعد از اسلام روی آن نقش ماه زر دوزی شد

پرچم سلجوقیان

سلجوقیان از زمان طغرل پرچم سیاه را همراه با سایر نشانهای قدرت از خلفای عباسی گرفتند. از اشعار شاعران آن دوره چون انوری و ظهیر فاریابی، بر می آید که پرچمها نقشهایی از قبیل ماه، اژدها، شیر، پلنگ و هما داشته اند (کوپریلی، ۱۳۶۸). پادشاهان سلجوقی علم هایی به رنگ های سبز و زرد و قرمز را بیشتر به کار می بردند (کسروی، ۱۳۲۳).

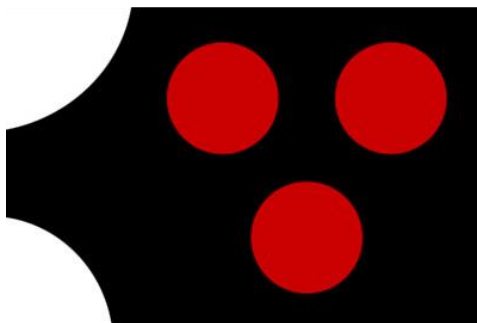
شکل (۱۱) - درفش سلجوقیان با نقش عقاب دو سر و تیر و کمان

پرچم تیموریان در بعد از اسلام

تیموریان بیرق خود را از مغولها تقلید کردند. علاوه بر طوق سفید سلطانی، از پرچمهای زرد، قرمز، بنفش و سفید استفاده می کردند. شاهزادگان و امرای بزرگ و واحدهای نظامی پرچمهای جداگانه داشتند (کریستین سن، ۱۳۵۱).

شکل (۱۲) - درفش تیموریان با نقش دایره و رنگهای قرمز و سیاه و سفید

افزوده شدن نقش خورشید بر پشت شیر

در زمان سلجوقیان سکه هایی زده شد که بر روی آن نقش خورشید بر پشت آمده بود، رسمی که به سرعت در مورد پرچمها نیز رعایت شد، در مورد علت استفاده از خورشید، دو دیدگاه وجود دارد: یکی اینکه چون شیر گذشته از نماد دلاوری و قدرت نشانه ماه مرداد (اسد) هم بوده و خورشید در ماه مرداد در اوج بلندی و گرمای خود است، به این ترتیب همبستگی میان خانه شیر (برج اسد) با میانه تابستان نشان داده می شود. نظریه دیگر بر تاثیر آیین مهرپرستی و میترائیسم در ایران دلالت و از آن حکایت دارد که به دلیل تقدس خورشید در این آیین، ایرانیان کهن ترجیح دادند خورشید بر روی سکه ها و پرچم بر پشت شیر قرار گیرد.

پرچم ایران در دوران صفویه و بعد از اسلام

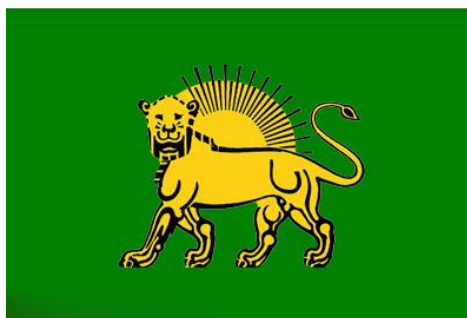
هنگامی که صفویه دولت واحدی ایجاد کرد و تشیع را مذهب رسمی شناخت، شیر و خورشید به علامتی آشنا تبدیل شد و همه جا دیده می شد؛ روی سکه های مسی، پرچمها و آثار هنری (نیر نوری، ۱۳۴۸). توماس هربرت که در آخرین سال حکومت شاه عباس به ایران آمده بود نقل می کند: «پدر بزرگ شاه اسماعیل، شیخ جنید، نشان پرچم ایران را که یک ستاره و یک شیر و خورشید است بنیاد نهاد (کسروی، ۱۳۲۳).

برای فهم تفسیر محتمل صفویه از نماد شیر و خورشید باید چندین نکته را در نظر داشت: نخست آنکه یکی از القاب دینی حضرت علی (ع) شیر خدا است. دوم، خورشید به عنوان مظهر و تجلی فر ایزدی، در ایران اسلامی به «نور» تعبیر شده است و بدان اعتبار، پیامبر و امام علی و سایر امامان که صاحب نور الهی هستند به صورت هاله ای درخشان به نمایش در می آیند. سوم، صفویه مشروعیت حکومت خود را با ادعای انتساب به حضرت علی (ع) توجیه می کرد (کسروی، ۱۳۲۳). حرمتی که آنها برای حضرت علی قائل بودند کاملاً روشن است. شاه اسماعیل خود را «غلام حیدر» می نامید. حیدر به معنای شیر از نامهای حضرت علی است و شاه عباس خود را «کلب آستان علی» (کسروی، ۱۳۲۳). در میان شاهان سلسله صفوی شاه اسماعیل اول بر روی پرچم خود نقش شیر و خورشید نداشت (کسروی، ۱۳۵۶).

پرچم صفویان به رنگ سبز بوده که احتمالاً به دلیل سید بودن و روحانیت این رنگ انتخاب شده بود (نیر نوری، ۱۳۴۸).

شکل (۱۳) - پرچم مربوط به شاه اسماعیل اول با نقش ماه

شکل (۱۴) - پرچم صفویان با نقش شیر و خورشید

پرچم افشاریان بعد از اسلام

درفش شاهی یا بیرق سلطنتی در دوران نادرشاه از ابریشم سرخ و زرد ساخته می شد و بر روی آن تصویر شیر و خورشید هم وجود داشت؛ درفش ملی ایرانیان در این زمان سه رنگ آبی و سفید و سرخ با شیری به حالت نیمرخ و در حال راه رفتن داشته که خورشیدی نیمه برآمده بر پشت آن بود و در درون دایره خورشید نوشته بود: «الملک الله» (نیر نوری، ۱۳۴۲). بر این اساس می توان گفت پرچم سه رنگ عهد نادر ما در پرچم سه رنگ فعلی ایران است، زیرا در این زمان بود که برای نخستین بار این سه رنگ بر روی پرچم های نظامی و ملی آمد. نادر شاه از به کار بردن رنگ سبز که رنگ ویژه صفویه بود خودداری می کرد. اما استفاده از نقش شیر و خورشید نشان می دهد که این نماد همچنان نشانه شناخته شده ایران باقی مانده است (نیر نوری، ۱۳۴۳).

شکل (۱۵) - پرچم افشاریان با نقش شیر و خورشید

پرچم ایران در دوران زندیه بعد از اسلام

وجود نقش شیر و خورشید روی سنگ گور سربازی از دوره زند نشان می دهد که نقش شیر و خورشید همچنان در ایران و این

دوره پا برجاست (نفیسی، ۱۳۲۸).

شکل (۱۶) - پرچم زندیان با نقش شیر و خورشید

پرچم ایران در زمان قاجاریه بعد از اسلام

محمد شاه در ۱۲۵۲ فرمانی رسمی صادر کرد که شکل و کاربرد انواع نشانهای شیر و خورشید را تعیین و تعبیری ملی گرایانه از این نشان مطرح می کرد (نفیسی، ۱۳۲۸). این فرمان مدعی شد که ایرانیان باستان خورشید را در صورت فلکی اسد به نشانه جایگاه عظیم الشان ایران انتخاب کردند و نشان شیر و خورشید تقریباً سه هزار سال قدمت دارد تا اینکه با آمدن اسلام پرستیدن خورشید منسوخ شد، اما شاید چون ایران در اقلیم چهارم قرار دارد و خورشید نیز به اقلیم چهارم منسوب است، نشان شیر و خورشید بلا تغییر باقی ماند (ذکاء، ۱۳۴۴). اوژن فلاندن پرچمایران را در ۱۲۵۶ به این صورت وصف کرده است: «پرچمی قرمز رنگ که نشان دولت ایران، شیر و خورشید را بر خود دارد و دیرکی که در بالای آن دستی قرار دارد که نام علی بر رویش نقش بسته است» (کسروی، ۱۳۲۳).

شکل (۱۷) - پرچم زمان قاجار با نقش شیر و خورشید

پرچم دیگر نیز سه رنگ است و پهنای نوارها مساوی است. شیر و خورشید چنان در میان این پرچم جای گرفته که هر سه رنگ را در بر می گیرد (همان، ۳۶). این پرچم را می توان نخستین پرچم «سه رنگ» ایران دانست. رنگ سبز به عنوان نشان اسلام و خرمی کشور و صفای روح و باطن، رنگ سفید نشان صلح و آرامش طلبی و قرمز نشان مشروطیت ایران و دفاع از استقلال و آزادی و شیر نشان شجاعت و استقامت تفسیر شد (کسروی، ۱۳۲۳).

شکل (۱۸) - پرچم سه رنگ زمان قاجار با نقش شیر و خورشید

پرچم ایران در دوره پهلوی بعد از اسلام

در زمان رضاشاه پهلوی پرچم مشروطه حفظ شد با این تفاوت که شیر با چهره واقعی تری ترسیم می شد و دیگر خورشید به صورت زنانه ترسیم نمی گردید و خورشید تنها دارای انواری بود، در این زمان بسیاری از موقعیتهای نظیر استفاده های نظامی پرچم دارای تاج پهلوی نیز بوده است. در اصلاح زبان فارسی، واژه های جا افتاده برای پرچم (درفش، علم، بیرق) را کنار گذاردند و واژه ترکی پرچم (منگوله، مو) را برگزیدند (نیر نوری، ۱۳۴۲). ابعاد و شکل دقیق پرچم ایران در ۱۳۳۶ دوباره تعیین شد و تا انقلاب اسلامی بدون تغییر باقی ماند (ذکاء، ۱۳۴۴).

شکل (۱۹) - پرچم دوران پهلوی با نقش شیر و خورشید

پرچم ایران در زمان جمهوری اسلامی

در این زمان نشان پرچم ایران (شیر و خورشید) جای خود را به طرحی شبیه به واژه الله داد که مانند لاله سرخی است که از خون شهیدان انقلاب سر بر آورده و چهار قسمت آن شبیه به هلال و جزء قائم میانی یادآور شمشیر به نشانه قدرت و ایستادگی ملت ایران است و مجموعاً «کلمه توحید» (لا اله الا الله) را تشکیل می دهد (بررسی نهایی قانون اساسی، ۱۳۶۴، ۱۷۶۲-۱۷۶۶). عبارت «الله اکبر» ۲۲ بار در حاشیه پایین نوار سبز رنگ و حاشیه بالای قرمز رنگ تکرار شده که نماد ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، است (کسروی، ۱۳۲۳).

شکل (۲۰) - پرچم جمهوری اسلامی ایران

[illegible]

تشریح رنگهای پرچم جمهوری اسلامی ایران

رنگ سبز نشانه اعتقاد ما به اسلام است، سفید نشانه علاقه ما به صلح و آرامش است و سرخ نشانه آن است که ما از استقلال و آزادی و جمهوری اسلامی خود، با نثار خون خویش دفاع خواهیم کرد (خیراندیش، ۱۳۷۰).

بحث و نتیجه گیری

استفاده از نقوش مختلف در پرچم ایران در دوره های مختلف تاریخی پیش از اسلام و پس از آن مرسوم بوده است. اقوام ایرانی که در اعصار گذشته به آیین زرتشتی و سپس اسلام روی آوردند، بسیاری از نقوش موجود در آیین و فرهنگ خود را در پرچمشان به کار می گرفتند و این نقوش را با مقاصد خاصی استفاده می کردند، گاهی در میداین جنگ و به نشان اقتدار و پیروزی و زمانی هم به عنوان نشان فرقه و گروهی مذهبی برای گسترش و ترویج دینشان (صلواتی، ۱۳۸۷). نقوشی مانند عقاب، دایره، شیر، خورشید، تاج و تیر و کمان و در نهایت الله اکبر بر روی پرچم ایران در طول دوره های مختلف نقش بسته اند که جلوه گر بخش عظیمی از اعتقادات، باورها و دیدگاههای ایرانیان بوده است و رنگهایی چون زرد و بنفش، فیروزه ای، قرمز سیاه و سفید و سبزی دوره های مختلف در پرچم ایران نمایان شده است که در نهایت پرچم جمهوری اسلامی ایران با سه رنگ سبز سفید و قرمز و نشان الله اکبر بر بام کشور عزیزمان ایران به اهتزاز در آمده است.

منابع

- بختیاری، سعید، ۱۳۸۳، اطلس گیتاشناسی استان های ایران، تهران، موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی
- جنسن، هورست ولدیرما، ۱۳۵۹، تاریخ هنر، ترجمه ی پرویز مرزبان، تهران، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی
- طبری، علی، ۱۳۷۹، مناقب الطاهرین، تهران، سازمان چاپ و انتشارات
- خیراندیش، رسول، ۱۳۷۰، ریشه یابی نام و پرچم کشورها، تهران
- ذکاء، یحیی، ۱۳۴۴، تاریخچه تغییرات و تحولات درفش و علامت دولت ایران از آغاز سده سیزدهم هجری قمری تا امروز، تهران، هنر و مردم
- زرین کوب، عبدالحسین، ۱۳۷۸، روزگاران، تهران، انتشارات سخن
- شکیباپور، عنایت الله، اطلاعات عمومی، کتابفروشی اشراقی
- فردوسی، ابوالقاسم، ۱۳۷۴، شاهنامه فردوسی، تهران، انتشارات پیام عدالت
- کروچه، بندتو، ۱۳۶۷، کلیات زیباشناسی، ترجمه ی فواد روحانی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- کسروی تبریزی، احمد، ۱۳۵۶، تاریخچه شیر و خورشید، تهران، چاپ رشديه
- کوپرلی، فواد، ۱۳۶۸، تاریخچه پرچم در جهان اسلام، دانشنامه جهان اسلام
- کریستین سن، آرتور، ۱۳۵۱، ایران در زمان ساسانیان، ترجمه ی رشید یاسمی، تهران
- محسنی، حسین، ۱۳۷۹، اطلاعات عمومی هنر، تهران، انتشارات عفاف
- مرزبان، پرویز، ۱۳۷۳، خلاصه تاریخ هنر، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- نیر نوری، حمید، ۱۳۴۸، بیرق شیروخورشید، تهران، موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی
- نفیسی، سعید، ۱۳۲۸، تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران در دوره معاصر، تهران
- کسروی تبریزی، احمد، ۱۳۲۳، شیخ صفی و تبارش، تهران
- شایان، سیاوش، ۱۳۷۰، ریشه یابی نام و پرچم کشورها، تهران، کویر،
- صلواتی، مرجان، ۱۳۸۷، نمادشناسی ایران باستان تا آغاز صفویه، نشریه نقش مایه
- کریمی، زهرا، اسفندیاری، آمنه، ۱۳۹۳، بررسی نقشمایه عقاب بر روی پرچم ایران
- جمالزاده، سید محمد علی، ۱۳۴۴، شیر و خورشید در پرچم ایران و سکه های قدیمی

Template for English Abstract (Times New Roman size 14)

Fatemeh Jahed
University College of Nabi Akram, Tabriz

Abstract

The flags are a chief symbol of nations, nations and governments; the appearance of national flags in their present ordinary sense is accompanied by the development and growth of state political institutions. This article has applied a library method, looking back over the past and after Islamic history, to study the patterns and colors used in the Iranian flag in various periods of history. The findings show that there were patterns like Allah Akbar, slingshot, crown, circle, eagle, sun, lion, sword, and as well as patterns like yellow, purple, turquoise, red, green, black and white. The purpose of this paper is to study the patterns and colors used in the Iranian flag along the history.

Keywords: Iranian flag, motifs, color, pre-Islam, post-Islam